

Верховний
Суд

Представництво інтересів учасників справи адвокатом та самопредставництво в господарському процесі.

Суддя Касаційного господарського
суду у складі Верховного Суду –
Міщенко Іван Сергійович

місто Київ, 10 грудня 2020 року

Відповідно до статті 131² Конституції України для надання професійної правничої допомоги в Україні діє адвокатура та виключно адвокат здійснює представництво іншої особи в суді, а також захист від кримінального обвинувачення.

Законом можуть бути визначені
винятки щодо представництва в суді:

- у трудових спорах
- спорах щодо захисту соціальних прав
- щодо виборів та референдумів
- у малозначних спорах
- стосовно представництва малолітніх чи неповнолітніх осіб та осіб, які визнані судом недієздатними чи дієздатність яких обмежена.

Статтею 56 Господарського процесуального кодексу України встановлено, що сторона, третя особа, а також особа, якій законом надано право звертатися до суду в інтересах іншої особи, може брати участь в судовому процесі особисто (самопредставництво) та (або) через представника.

Представником в суді може бути адвокат або законний представник (частина перша статті 58 ГПК України).

Частиною четвертою статті 60 ГПК України, яка є спеціальною статтею процесуального закону щодо належного підтвердження повноважень представника в суді, передбачено, що повноваження адвоката як представника підтверджуються довіреністю або ордером, виданим відповідно до Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність».

В господарському судочинстві згідно з вимогами статті 60 ГПК України допустимим доказом повноважень адвоката для участі в судовому процесі, підписання заяв, скарг, клопотань та здійснення інших процесуально значимих дій є лише довіреність або ордер.

Поняття представництва особи в суді.

Процесуальні форми реалізації
повноважень з представництва.

За правовою природою представництво в суді є правовідносинами, в яких одна особа (представник) на підставі певних повноважень виступає від імені іншої особи (довірителя) і виконує процесуальні дії в суді в її інтересах, набуваючи (змінюючи, припиняючи) для неї прав та обов'язків.

Рішення Конституційного Суду від 08.04.1999 у справі № 3-рп/99 за конституційними поданнями Вищого арбітражного суду України та Генеральної прокуратури України щодо офіційного тлумачення положень статті 2 Арбітражного процесуального кодексу України

Будь-яка процесуальна дія в суді однієї особи в інтересах іншої особи, внаслідок якої вона набуває певних прав та обов'язків (у тому числі підписання та/або подання певного процесуального документа до суду) є представництвом, а отже, на такі правовідносини поширюється дія положень статті 131² Конституції України щодо виключного представництва адвокатом інтересів іншої особи.

Порядок запровадження
інституту виключного
представництва в судах адвокатами.

Згідно з підпунктом 1¹ пункту 16¹ розділу XV "Перехідні положення" Конституції України (в редакції Закону України від 02.06.2016 № 1401-VIII «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)»)

представництво відповідно до пункту 3 частини першої статті 131¹ та статті 131² Конституції України **виключно прокурорами або адвокатами здійснюється**

- у Верховному Суді та судах касаційної інстанції з 1 січня 2017 року;
- у судах апеляційної інстанції – з 1 січня 2018 року;
- у судах першої інстанції – з 1 січня 2019 року.

Представництво органів державної влади та органів місцевого самоврядування в судах виключно прокурорами або адвокатами здійснюється з 1 січня 2020 року.

Представництво в суді у провадженнях, розпочатих до набрання чинності Законом України від 02.06.2016 № 1401-VIII «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)» (тобто до 30.09.2016), здійснюється за правилами, які діяли до набрання ним чинності, – до ухвалення у відповідних справах остаточних судових рішень, які не підлягають оскарженню.

Відповідно до частини першої статті 58
Господарського процесуального кодексу
України представником у суді може бути:
адвокат або законний представник.

Із системного аналізу наведених положень законодавства випливає, що представництво у господарському процесі має здійснюватися адвокатом:

- у Верховному Суді як суді касаційної інстанції – з 1 січня 2017 року у справах, провадженнях у яких розпочато після 30 вересня 2016 року;
- у судах апеляційної інстанції – з 1 січня 2018 року у справах, провадження у яких розпочато після 30 вересня 2016 року
- у судах першої інстанції – з 1 січня 2019 року у справах, провадження у яких розпочато після 30 вересня 2016 року.

Представництво в суді у справах,
провадження у яких розпочато
до набрання чинності Законом України від
02.06.2016 № 1401-VIII
«Про внесення змін до Конституції України
(щодо правосуддя)»,
тобто до 30.09.2016.

Представництво в суді у провадженнях, розпочатих до набрання чинності Законом України від 02.06.2016 № 1401-VIII «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)» (до 30.09.2016), здійснюється за правилами, які діяли до набрання ним чинності, – до ухвалення у відповідних справах остаточних судових рішень, які не підлягають оскарженню.

(підпункт 1¹ пункту 16¹ розділу XV "Перехідні положення" Конституції України)

Отже в таких справах представництво може здійснюватись:

- адвокатом;
- іншим законним представником (з наданням документів, що підтверджують повноваження такої особи на представництво інтересів учасника справи відповідно до вимог процесуального законодавства).

Господарський процесуальний кодекс України не оперує таким поняттям як «розпочате провадження», що його вживає законодавець у пункті 11 пункту 16¹ розділу XV «Перехідні положення» Конституції України.

При цьому від дати початку провадження у справі залежить те, чи повинен у конкретній справі здійснювати представництво інтересів лише адвокат.

Зокрема, дату, з якої провадження у справі вважається розпочатим, Верховний Суд ототожнює з датою порушення провадження у справі судом, який діє як суд першої інстанції.

Постанова КГС ВС від 23.04.2018 у справі № 906/460/16

Скасування судових рішень судів попередніх інстанцій та передання справи на новий розгляд до суду першої інстанції в іншому складі суду не передбачає нового повторного відкриття провадження у справі і не призводить до виникнення юридичних наслідків для учасників справи заново, зокрема не змінює дати порушення провадження у справі.

Отже, якщо провадження у справі порушено до набрання чинності зазначеним Законом (до 30.09.2016), представництво у такій справі може здійснюватися не лише адвокатом, а й іншим законним представником з наданням доказів суду щодо уповноваження такої особи на представництво інтересів учасника справи відповідно до вимог процесуального законодавства навіть у випадку направлення такої справи на новий розгляд.

Постанова КГС ВС від 23.04.2018 у справі № 906/460/16

Верховний Суд у своєму рішенні звертає увагу на те, що представництво особи, яка не брала участі у справі, провадження у якій розпочато до 30.09.2016, у випадку звернення такої особи до суду після ухвалення у цій справі остаточного судового рішення, яке не підлягає оскарженню, має здійснюватися адвокатом.

Документи, що посвідчують повноваження
адвоката на надання правової допомоги
та підтверджують наявність у представника
статусу адвоката

Згідно з частиною першою статті 26 Закону України "Про адвокатуру та адвокатську діяльність" адвокатська діяльність здійснюється на підставі договору про надання правової допомоги.

Документами, що посвідчують повноваження адвоката на надання правової допомоги, можуть бути:

- 1) договір про надання правової допомоги;
- 2) довіреність;
- 3) ордер;
- 4) доручення органу (установи), уповноваженого законом на надання безоплатної правової допомоги.

В господарському судочинстві згідно з вимогами статті 60 ГПК України допустимим доказом повноважень адвоката як особи, що підписала касаційну скаргу, є лише довіреність або ордер.

Постанова КГС ВС від 21.04.2020 у справі № 910/10156/17

Нормами Закону України "Про адвокатуру та адвокатську діяльність" не встановлено, що в довіреності, виданій на ім'я фізичної особи – адвоката, обов'язково зазначається про те, що такий представник є саме адвокатом. Не передбачено таких вимог ні ГПК України, ні Цивільним кодексом України, яким врегульовано питання представництва за довіреністю.

У розглядуваному аспекті важливо, щоб особа, яка здійснює представництво за довіреністю, мала статус адвоката та отримала свідоцтво про право на зайняття адвокатською діяльністю. Довіреність визначає лише повноваження адвоката, межі наданих представникові прав та перелік дій, які він може вчиняти для виконання доручення.

При цьому, особа, яка здійснює представництво за довіреністю, в якій зазначено, що вона видана фізичній особі/ громадянину, повинна мати статус адвоката та отримати свідоцтво про право на заняття адвокатською діяльністю.

Постанова ОП КГС ВС від 12.10.2018 у справі № 908/1101/17

Визначення ордера містить частина друга статті 26 закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність»

Ордер – це письмовий документ, що у випадках, встановлених цим Законом та іншими законами України, посвідчує повноваження адвоката на надання правової допомоги.

Ордер видається адвокатом, адвокатським бюро або адвокатським об'єднанням та повинен містити підпис адвоката. Рада адвокатів України затверджує типову форму ордера.

Ордер на надання правової допомоги, яким адвокат підтверджує свої повноваження, має бути оформлений відповідно до вимог, встановлених:

- Положенням про ордер на надання правової допомоги та порядок ведення реєстру ордерів, затвердженим рішенням Ради адвокатів України від 17.12.2012 № 36 (втратило чинність, крім пункту 18 та Додатка N 1, які діють до 01.01.2022 згідно з рішенням Ради адвокатів України від 12.04.2019 року N 41) (далі – Положення про ордер № 36)
- Положенням про ордер на надання правничої (правової) допомоги, затверджене рішенням Ради адвокатів України від 12.04.2019 затверджене №41 (далі – Положення про ордер № 41).

У разі коли ордер на надання правової допомоги не має обов'язкових реквізитів, він не може вважатися належним документом для здійснення представництва, а тому адвокат, який його надав, не має права підписувати касаційну скаргу.

Ухвала КГС ВС від 21.07.2020 у справі № 902/657/19

У підпункті 15. 4 пункту 15 Положення про ордер № 36, як і у підпункті 12. 4 пункту 12 чинного Положення про ордер № 41, передбачено, що ордер має містити назву органу, в якому надається правова допомога адвокатом, із зазначенням, у випадку необхідності, виду адвокатської діяльності відповідно до статті 19 Закону України "Про адвокатуру та адвокатську діяльність".

У разі надання адвокатом правової допомоги в суді в ордері має бути зазначено не абстрактний орган державної влади, а конкретну назву такого органу, зокрема суду.

Не можна визнавати ордер документом, що посвідчує повноваження адвоката на надання правової допомоги, якщо в графі "Назва органу, в якому надається правова допомога" зазначено, що адвокат надає правову допомогу:

- 1) в органах державної влади та органах місцевого самоврядування, на підприємствах, в установах, організаціях незалежно від форми власності і підпорядкування;
- 2) у всіх органах, установах, організаціях та підприємствах, а також судах у всіх без винятку справах.

За змістом частин першої, третьої статті 26 Закону України "Про адвокатуру та адвокатську діяльність" ордер може бути оформлений адвокатом (адвокатським бюро, адвокатським об'єднанням) лише на підставі вже укладеного договору.

Постанова ВП КГС ВС від 20.05.2020 у справі № 9901/44/19

Повноваження адвоката як представника сторони можуть бути підтверджені як оригіналом ордера або довіреністю (оригіналом) цієї сторони, що посвідчує такі повноваження, або їх копією, засвідченою у визначеному законом порядку, зокрема, особою, яка має повноваження на засвідчення копії.

Постанова ВП ВС від 01.07.2020 у справі № 320/5420/18

Відповідно до частин першої та другої статті 61 ГПК України представник, який має повноваження на ведення справи в суді, здійснює від імені особи, яку він представляє, її процесуальні права та обов'язки. Обмеження повноважень представника на вчинення певної процесуальної дії мають бути застережені у виданій йому довіреності або ордері.

У разі коли представнику на підставі довіреності чи ордера були надані повноваження на представництво інтересів особи, у тому числі в судових установах у господарських справах/провадженнях, з усіма правами, які надані законом, без застереження щодо обмеження повноважень такого представника на вчинення певної процесуальної дії, зокрема щодо підписання позовної заяви, такий представник має повноваження на підписання та подання позовної заяви і, отже, відсутні підстави для її повернення.

Постанова КГС ВС від 27.09.2018 у справі № 910/6241/18

Законодавець комплексно підійшов до врегулювання питання про підтвердження повноважень адвоката в суді:

- спростивши з одного боку, порядок підтвердження повноважень адвокатами (наприклад, достатньо подати лише ордер без договору про надання правової допомоги чи витягу з нього);
- передбачивши, з іншого боку, відповідальність адвокатів щодо подання ними недостовірних відомостей про обсяг наданих йому повноважень у такому ордері шляхом запровадження кримінальної відповідальності за статтею 400¹ Кримінального кодексу України.

Договір про надання правової допомоги – домовленість, за якою одна сторона (адвокат, адвокатське бюро, адвокатське об'єднання) зобов'язується здійснити захист, представництво або надати інші види правової допомоги другій стороні (клієнту) на умовах і в порядку, що визначені договором, а клієнт зобов'язується оплатити надання правової допомоги та фактичні витрати, необхідні для виконання договору (стаття 1 Закону України "Про адвокатуру та адвокатську діяльність").

Ордер, який видано відповідно до Закону України "Про адвокатуру та адвокатську діяльність", є самостійним документом, що підтверджує повноваження адвоката. Чинна редакція ГПК України не вимагає надання разом з ордером договору про правничу допомогу, його копії або витягу.

Постанова КГС ВС від 23.07.2019 у справі № 910/7398/18

Договір про надання правничої допомоги (за відсутності ордера, оформленого відповідно до вимог чинного законодавства) не є достатнім та належним доказом повноважень адвоката в господарському процесі.

ухвала КГС ВС від 02.07.2018 у справі № 910/17956/17

Документи, що підтверджують наявність у представника статусу адвоката

Представництво у суді як вид правничої допомоги здійснюється виключно адвокатом (професійна правнича допомога), крім випадків, встановлених законом (частина друга статті 16 ГПК України).

За змістом статті 6 та частини першої статті 26 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» адвокатом може бути фізична особа, яка, зокрема, склала присягу адвоката України та отримала свідоцтво про право на заняття адвокатською діяльністю.

Особі, яка склала присягу адвоката України, радою адвокатів регіону у день складення присяги безоплатно видаються **свідоцтво про право на заняття адвокатською діяльністю та посвідчення адвоката України.**

Рада адвокатів України забезпечує ведення Єдиного реєстру адвокатів України з метою збирання, зберігання, обліку та надання достовірної інформації про чисельність і персональний склад адвокатів України, адвокатів іноземних держав, які відповідно до цього Закону набули права на заняття адвокатською діяльністю в Україні, про обрані адвокатами організаційні форми адвокатської діяльності. Внесення відомостей до Єдиного реєстру адвокатів України здійснюється радами адвокатів регіонів та Радою адвокатів України. (Стаття 17 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність»).

Статус адвоката підтверджується посвідченням адвоката України та свідоцтвом про право на заняття адвокатською діяльністю, тоді як відомості до Єдиного реєстру адвокатів України вносяться радами адвокатів регіонів та Радою адвокатів України.

Постанова КГС ВС від 26.09.2019 у справі № 910/3845/19

У разі коли свідоцтво на право зайняття адвокатською діяльністю видано особі пізніше, ніж довіреність, якою уповноважено її представляти інтереси скаржника, така особа не має повноважень представляти інтереси скаржника, оскільки на момент видачі довіреності не мала статусу адвоката.

Ухвала КГС ВС від 23.07.2018 у справі № 913/17/18

Вирішуючи питання перевірки наявності у представника статусу адвоката, суд з урахуванням вимог частини другої статті 86 ГПК України щодо оцінки вірогідності і взаємного зв'язку доказів у їх сукупності перевіряє наявність такого статусу, досліджуючи докази, що підтверджують статус адвоката, зокрема свідоцтво про право на заняття адвокатською діяльністю та/або посвідчення адвоката України, а також перевіряє наявність доказів стосовно визнання зазначеного свідоцтва недійсним або скасування його у передбаченому законом порядку, припинення у представника права на заняття адвокатською діяльністю.

Порядок підтвердження повноважень адвоката, який перебуває у трудових відносинах з довірителем

Відповідно до частин першої та третьої статті 26 Закону України "Про адвокатуру та адвокатську діяльність", рішення Ради адвокатів України від 07.04.2017 № 54 "Про затвердження роз'яснення щодо деяких питань представництва адвокатом юридичної особи" адвокат може представляти юридичну особу, з якою він перебуває у трудових відносинах, за умови укладання з такою юридичною особою договору про надання правової допомоги згідно із зазначеним Законом.

Ухвала КГС ВС від 27.07.2018 у справі № 910/9224/17

У такому випадку представництво інтересів юридичної особи здійснюється на підставі договору про надання правової допомоги та не вважається виконанням працівником обов'язків, передбачених трудовим договором.

При цьому повноваження такого адвоката як представника повинні підтверджуватися в загальному порядку належним чином оформленими довіреністю або ордером, виданими відповідно до Закону України "Про адвокатуру та адвокатську діяльність".

Самопредставництво органів державної влади,
органів влади Автономної Республіки Крим,
органів місцевого самоврядування, інших
юридичних осіб незалежно від порядку їх
створення у суді.

Представництво відповідно до пункту 3 частини першої статті 131¹ та статті 131² Конституції України виключно прокурорами або адвокатами:

- у Верховному Суді та судах касаційної інстанції здійснюється з 1 січня 2017 року;
- у судах апеляційної інстанції – з 1 січня 2018 року;
- у судах першої інстанції – з 1 січня 2019 року.

Представництво органів державної влади та органів місцевого самоврядування в судах виключно прокурорами або адвокатами здійснюється з 1 січня 2020 року.

Конституцією України врегульовані правила представництва в суді іншої особи, при цьому не заборонено особі представляти себе саму.

Згідно з частиною першою статті 56 Господарського процесуального кодексу України - сторона, третя особа, а також особа, якій законом надано право звертатися до суду в інтересах іншої особи, може брати участь в судовому процесі особисто (самопредставництво) та (або) через представника.

Реалізація права на звернення з касаційною скаргою є процесуальною дією в суді, яка має здійснюватися або самою особою у порядку самопредставництва, або її представником.

Постанова від 13.03.2018 у справі № 910/23346/16

Процесуальне представництво юридичної особи може здійснюватись як в порядку самопредставництва, так і іншими особами – представниками юридичної особи за довіреністю.

У порядку самопредставництва юридичну особу може представляти за посадою її керівник або інші особи, повноваження яких визначені законодавством або установчими документами.

У порядку самопредставництва юридичну особу може представляти за посадою її керівник або інші особи, повноваження яких визначені законодавством або установчими документами.

Відповідно, особа, яка представляє юридичну особу за довіреністю і виконує процесуальні дії на підставі повноважень, наданих їй довіреністю, виступає від імені цієї особи – довірителя, а не в порядку самопредставництва.

З огляду на викладене представник, звертаючись до суду від імені директора на підставі виданої ним довіреності, не діє у такому разі як законний представник в порядку самопредставництва.

Постанова ВП ВС від 13.03.2018 у справі № 910/23346/16

29.12.2019 набрав чинності Закон України від 18.12.2019 N 390-IX "Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо розширення можливостей самопредставництва в суді органів державної влади, органів влади Автономної Республіки Крим, органів місцевого самоврядування, інших юридичних осіб незалежно від порядку їх створення" яким внесено зміни, у тому числі, до частин третьої і четвертої статті 56 Господарського процесуального кодексу України.

Відповідно до частин третьої і четвертої статті 56 Господарського процесуального кодексу України:

Юридична особа незалежно від порядку її створення бере участь у справі через свого керівника, члена виконавчого органу, іншу особу, уповноважену діяти від її імені відповідно до закону, статуту, положення, трудового договору (контракту) (самопредставництво юридичної особи), або через представника.

Держава, АРК, територіальна громада беруть участь у справі через відповідний орган державної влади, орган влади АРК, орган місцевого самоврядування відповідно до його компетенції, від імені якого діє його керівник, інша уповноважена особа відповідно до закону, статуту, положення, трудового договору (контракту) (самопредставництво органу державної влади, органу влади АРК, органу місцевого самоврядування), або через представника.

Процесуальний кодекс розмежовує такі юридичні категорії, як "самопредставництво" і "представництво".

За загальним правилом у теорії права, **самопредставництво юридичної особи** – це право одноосібного виконавчого органу (керівника) чи голови (уповноваженого члена) колегіального виконавчого органу безпосередньо діяти від імені такої особи без довіреності, представляючи її інтереси в силу закону, статуту, положення.

Для визнання особи такою, що діє в порядку самопредставництва, необхідно, щоб у відповідному законі, статуті, положенні чи трудовому договорі (контракті) було чітко визначене її право діяти від імені такої юридичної особи (суб`єкта владних повноважень без права юридичної особи) без додаткового уповноваження (довіреності).

Прийнятий Закон визначає поняття «самопредставництва юридичної особи» шляхом закріплення такого права не лише за керівником, членом виконавчого органу юридичної особи, а для держави та територіальної громади – за керівником відповідного органу, а і за іншими уповноваженими особами.

Ухвала КГС ВС від 21.01.2020 у справі № 924/440/19

Працівник органу державної влади, органу місцевого самоврядування підтверджує право на звернення від імені такого органу в порядку самопредставництва, для чого надає суду:

- витяг з контракту, в якому визначено, що особа має повноваження представляти орган державної влади, орган місцевого самоврядування в суді в конкретній судовій справі без окремого доручення; або
- оригінал або копія трудового договору (акту про призначення), або оригінал посвідчення та витяг з посадової інструкції в якій визначено, що особа має повноваження представляти орган державної влади, орган місцевого самоврядування в суді без окремого доручення керівника; та
- окреме доручення (резолуція) керівника, в якому визначено повноваження особи представляти інтереси державного орган, органу влади Автономної Республіки Крим, органу місцевого самоврядування в суді в конкретній судовій справі, якщо посадовою інструкцією або контрактом не передбачено право такої особи представляти інтереси юридичної особи без такого доручення.

Якщо надані заявниками положення, посадова інструкція тощо були прийняті до внесення змін до статті 56 ГПК України відповідно до Закону України від 18.12.2019 N 390-IX і, за своїм змістом, не охоплюють випадки та порядок самопредставництва, передбачені такими змінами, то такі документи не підтверджують наявність повноважень у особи діяти від імені органів державної влади та органів місцевого самоврядування в судах в порядку самопредставництва на підставі статті 56 ГПК України в чинній редакції.

Ухвала КГС ВС від 12.03.2020 у справі № 910/5097/19

Довіреність, за відсутності доказів, передбачених частиною четвертою статті 56 Господарського процесуального кодексу України (статуту, положення, трудового договору, контракту тощо), не є доказом того, що відповідна особа уповноважена діяти від імені відповідного органу місцевого самоврядування та державної влади в порядку самопредставництва.

Ухвала КГС ВС від 21.01.2020 у справі № 924/440/19

Представником органу місцевого самоврядування, який діє на підставі довіреності може бути виключно адвокат.

Якщо документи та відомості, що підлягають внесенню до Єдиного державного реєстру, внесені до нього, такі документи та відомості вважаються офіційними, достовірними і можуть бути використані для будь-якого державного органу, яким є і суд (стаття 10 Закону України "Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб - підприємців та громадських формувань").

Касаційний суд не позбавлений права перевірити відомості щодо:

- прізвища, ім`я, по батькові, дати обрання (призначення) осіб, які обираються (призначаються) до органу управління юридичної особи, уповноважених представляти юридичну особу у правовідносинах з третіми особами, або осіб, які мають право вчиняти дії від імені юридичної особи без довіреності;
- дані про наявність обмежень щодо представництва від імені юридичної особи, у Єдиному державному реєстрі юридичних осіб, фізичних осіб - підприємців та громадських формувань.

Ухвала КГС ВС від 05.05.2020 по справі № 916/3097/19

За відсутності в матеріалах справи документів, які б підтверджували повноваження особи представляти юридичну особу в якості представника (адвоката) в суді або діяти від імені юридичної особи в порядку самопредставництва та відсутності в Єдиному державному реєстрі юридичних осіб, фізичних осіб - підприємців та громадських формувань відомостей, що така особа уповноважена діяти від імені юридичної особи в суді без довіреності в порядку самопредставництва, касаційна скарга у справі не може бути прийнята до розгляду та підлягає поверненню скаржнику.

Ухвала КГС ВС від 23.01.2020 у справі № 926/1336/19

Винятки із загального правила щодо здійснення представництва в суді адвокатом.

Частиною другою статті 58 Господарського процесуального кодексу України, регламентовано, що при розгляді справ у малозначних спорах (малозначні справи) представником може бути особа, яка досягла вісімнадцяти років, має цивільну процесуальну дієздатність, за винятком осіб, визначених статтею 59 цього Кодексу.

Процесуальним законом встановлено, що малозначними є:

- Справи, що визначені такими законом (пункт 1 частини п'ятої статті 12 ГПК України);
- визнані малозначними судом (пункт 2 частини п'ятої статті 12 ГПК України).

Представництво інтересів учасника справи у малозначних справах може здійснюватися не лише адвокатом, а й іншим законним представником з наданням доказів суду щодо уповноваження такої особи на представництво інтересів учасника справи відповідно до вимог процесуального законодавства.

Постанова КГС ВС від 02.10.2018 у справі № 910/2915/18

Відшкодування судових витрат на
професійну
правничу допомогу.

Однією з основних засад (принципів) господарського судочинства є відшкодування судових витрат сторони, на користь якої ухвалене судове рішення (пункт 12 частини третьої статті 2 ГПК України).

Метою впровадження цього принципу є забезпечення особі можливості ефективно захистити свої права в суді та захиститися у разі подання до неї необґрунтованого позову, а також стимулювання сторін до врегулювання спору в досудовому порядку.

Відшкодування витрат на професійну правничу допомогу відбувається в такі етапи:

- 1) попереднє визначення суми судових витрат на професійну правничу допомогу (стаття 124 ГПК України);
- 2) визначення розміру судових витрат на професійну правничу допомогу, що підлягають розподілу між сторонами (стаття 126 ГПК України);
- 3) розподіл судових витрат (стаття 129 ГПК України).

Статтею 123 ГПК України передбачено, що судові витрати складаються із:

- судового збору;
- витрат, пов'язаних з розглядом справи (зокрема, витрати на професійну правничу допомогу).

Суд керується зазвичай положеннями частини другої статті 126 ГПК України за змістом якої до витрат на професійну правничу допомогу належать:

- розмір витрат на професійну правничу допомогу адвоката, в тому числі гонорару адвоката за представництво в суді;
- іншу професійну правничу допомогу, пов'язану зі справою, включаючи підготовку до її розгляду, збір доказів тощо, а також вартість послуг помічника адвоката.

Статтею 30 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», яка визначає, що **гонорар** є формою винагороди адвоката за здійснення захисту, представництва та надання інших видів правової допомоги клієнту. Порядок обчислення гонорару (фіксований розмір, погодинна оплата), підстави для зміни розміру гонорару, порядок його сплати, умови повернення тощо визначаються в договорі про надання правової допомоги. **При встановленні розміру гонорару враховуються складність справи, кваліфікація і досвід адвоката, фінансовий стан клієнта та інші істотні обставини.**

Попереднє визначення суми судових
витрат на професійну правничу
допомогу

Попередній (орієнтовний) розрахунок судових витрат є обов'язковою складовою як позовної заяви (апеляційної та касаційної скарг), так і відзиву, оскільки з огляду на положення частин п'ятої – сьомої статті 129 ГПК України попередній (орієнтовний) розрахунок судових витрат враховується судом під час вирішення питання про розподіл судових витрат, пов'язаних з розглядом справи.

При цьому слід зауважити, що поданий стороною попередній розрахунок розміру судових витрат не обмежує сторону у доведенні іншої фактичної суми таких витрат, які підлягають розподілу між сторонами за результатами розгляду справи.

Отже, частина друга статті 124 ГПК України надає суду право у разі невиконання стороною обов'язку подати попередній розрахунок судових витрат відмовити у їх відшкодуванні, за винятком суми сплаченого стороною судового збору.

Неповідомлення учасником справи іншого учасника справи про попередній (орієнтовний) розрахунок судових витрат, а також ненаправлення на його адресу документів на підтвердження відповідних вимог позбавляє іншого учасника справи можливості подати до суду клопотання про зменшення розміру таких витрат відповідно до частин п'ятої, шостої статті 126 ГПК України.

Постанова КГС ВС від 21.08.2019 у справі № 922/2821/18

Під час розгляду скарги на дії (бездіяльність) органу державної виконавчої служби при вирішенні питання про відшкодування судових витрат на професійну правничу допомогу не підлягають застосуванню положення статті 124 ГПК України, оскільки ця стаття регулює порядок надання розрахунку судових витрат саме під час подання першої заяви по суті спору, а скарга на дії (бездіяльність) органу державної виконавчої служби не є першою заявою по суті спору в розумінні положень статей 124, 161 ГПК України. Такі правовідносини регулюються положеннями статей 123, 126, 344 ГПК України.

Постанова КГС ВС від 29.10.2018 у справі № 911/559/17

Визначення розміру судових витрат на професійну правничу допомогу, що підлягають розподілу між сторонами.

Відшкодування судових витрат, у тому числі на професійну правничу допомогу, здійснюється за наявності відповідної заяви (клопотання) сторони, яку вона зробила до закінчення судових дебатів, а в суді касаційної інстанції – до прийняття постанови у справі.

Постанова КГС ВС від 22.03.2018 у справі № 910/9111/17

Здійснені стороною у справі судові витрати на правничу допомогу визначаються згідно з умовами договору про надання правничої допомоги та на підставі відповідних доказів щодо обсягу наданих послуг і виконаних робіт та їх вартості, що сплачена або підлягає сплаті відповідною стороною або третьою особою (пункт 1 частини другої статті 126 ГПК України).

Розмір судових витрат, які сторона сплатила або має сплатити у зв'язку з розглядом справи, встановлюється судом на підставі поданих сторонами доказів (договорів, рахунків тощо), які подаються **до закінчення судових дебатів у справі або протягом п'яти днів після ухвалення рішення суду**, за умови, що сторона зробила про це відповідну заяву.

Розмір витрат на оплату професійної правничої допомоги адвоката встановлюється і розподіляється судом згідно з умовами договору про надання правничої допомоги при наданні відповідних доказів щодо обсягу наданих послуг і виконаних робіт та їх вартості, як уже сплаченої, так і тієї, що лише підлягає сплаті (буде сплачена) відповідною стороною або третьою особою.

Постанова ОП КГС ВС від 03.10.2019 у справі № 922/445/19

Суди, визначаючи розмір суми, яка підлягає сплаті в порядку компенсації гонорару адвоката іншою стороною, мають виходити із встановленого у самому договорі розміру та/або порядку обчислення таких витрат, що узгоджується з положеннями статті 30 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність».

За відсутності у тексті договору умов (пунктів) щодо порядку обчислення зазначених витрат, форми та ціни послуг, що надаються адвокатом, суди залежно від конкретних обставин справи, інших доказів, наданих адвокатом, використовуючи свої дискреційні повноваження, мають право відмовити у задоволенні заяви про компенсацію судових витрат, задовольнити її повністю або частково.

Постанова від 06.03.2019 у справі № 922/1163/18

Встановлений у договорі про надання правової допомоги у господарському процесі фіксований розмір адвокатських послуг у вигляді прогресивної процентної ставки у розмірі від загальної суми позовних вимог не є безумовною підставою для стягнення судом з іншої сторони витрат на послуги адвоката саме у такому розмірі, адже їх розмір має бути доведений, документально обґрунтований і відповідати критерію розумної необхідності таких витрат.

Склад та розмір витрат, пов'язаних з оплатою правової допомоги, входить до предмета доказування у справі.

Для підтвердження цих обставин потрібно надати суду:

- договір про надання правової допомоги (договір доручення, договір про надання юридичних послуг та ін.);
- документи, які свідчать про оплату гонорару та інших витрат, пов'язаних з наданням правової допомоги, і оформлені у встановленому законом порядку (квитанція до прибуткового касового ордера, платіжне доручення з відміткою банку або інший банківський документ, касові чеки, посвідчення про відрядження).

Зменшення суми судових витрат на
професійну правничу допомогу

У застосуванні **критерію співмірності** витрат на оплату послуг адвоката суд користується досить широким розсудом, який, однак, повинен ґрунтуватися на більш чітких критеріях, визначених у частині четвертій статті 126 ГПК України. Ці критерії суд застосовує за наявності наданих стороною, яка зазначає про неспівмірність витрат, доказів та обґрунтування невідповідності цим критеріям заявлених витрат.

Постанова КГС ВС від 07.08.2018 у справі № 916/1283/17

Під час визначення суми відшкодування необхідно виходити із критерію реальності адвокатських витрат (установлення їхньої дійсності та необхідності), а також критерію розумності їхнього розміру, зважаючи на конкретні обставини справи та фінансовий стан обох сторін.

Постанова ВП ВС від 19.02.2020 у справі № 755/9215/15-ц

У розумінні положень частини п'ятої статті 126 ГПК України зменшення суми судових витрат на професійну правничу допомогу, що підлягають розподілу, є можливим лише на підставі клопотання іншої сторони у разі, на її думку, недотримання вимог стосовно співмірності витрат із складністю відповідної роботи, її обсягом та часом, витраченим адвокатом на виконання робіт. Суд, урахувавши принципи диспозитивності та змагальності, не має права вирішувати питання про зменшення суми судових витрат на професійну правову допомогу, що підлягають розподілу, з власної ініціатив.

Постанова ОП КГС ВС від 03.10.2019 у справі № 922/445/19

Якщо суд під час розгляду клопотання про зменшення розміру судових витрат на професійну правничу допомогу (заперечень щодо розміру стягнення витрат на професійну правничу допомогу) визначить, **що заявлені витрати є неспівмірними зі складністю справи**, наданим адвокатом обсягом послуг, витраченим ним часом на надання таких послуг, не відповідають критерію реальності таких витрат, розумності їх розміру і їх стягнення становить надмірний тягар для іншої сторони, що суперечить принципу розподілу таких витрат, **суд має дійти висновку про зменшення заявлених до стягнення з іншої сторони судових витрат на професійну правничу допомогу.**

Під час визначення обсягу юридичної і технічної роботи за результатами розгляду відповідного клопотання про зменшення розміру судових витрат на професійну правничу допомогу (заперечень щодо розміру стягнення витрат на професійну правничу допомогу) суд ураховує, чи змінювалася правова позиція сторін у справі в судах першої, апеляційної та касаційної інстанції; чи потрібно було адвокату вивчати додаткові джерела права, законодавство, що регулює спір у справі, документи та доводи, якими протилежні сторони у справі обґрунтували свої вимоги, та інші обставини.

Постанова КГС ВС від 04.12.2018 у справі № 911/3386/17

Розподіл суми витрат на професійну правничу допомогу

Загальне правило розподілу судових витрат визначене в частині четвертій статті 129 ГПК України. Водночас у частині п'ятій наведеної норми цього Кодексу визначено критерії, за якими суд (за клопотанням сторони або з власної ініціативи) може відступити від зазначеного загального правила під час вирішення питання про розподіл витрат на правову допомогу та не розподіляти такі витрати повністю або частково на сторону, не на користь якої ухвалено рішення, а натомість покласти їх на сторону, на користь якої ухвалено рішення.

Постанова ОП ВС КГС від 03.10.2019 у справі № 922/445/19

Відповідно до частини п'ятої статті 129 ГПК України під час вирішення питання про розподіл судових витрат суд враховує:

- 1) чи пов'язані ці витрати з розглядом справи;
- 2) чи є розмір таких витрат обґрунтованим та пропорційним до предмета спору з урахуванням ціни позову, значення справи для сторін, у тому числі чи міг результат її вирішення вплинути на репутацію сторони або чи викликала справа публічний інтерес;
- 3) поведінку сторони під час розгляду справи, що призвела до затягування розгляду справи, зокрема, подання стороною явно необґрунтованих заяв і клопотань, безпідставне твердження або заперечення стороною певних обставин, які мають значення для справи, безпідставне завищення позивачем позовних вимог тощо;
- 4) дії сторони щодо досудового вирішення спору та щодо врегулювання спору мирним шляхом під час розгляду справи, стадію розгляду справи, на якій такі дії вчинялися.

Отже, вирішуючи питання про розподіл судових витрат, господарський суд за наявності заперечення сторони проти розподілу витрат на адвоката або з власної ініціативи, керуючись критеріями, визначеними частинами п'ятою – сьомою, дев'ятою статті 129 ГПК України, може не присуджувати стороні, на користь якої ухвалено судове рішення, всі її витрати на професійну правову допомогу.

У такому випадку суд, керуючись частинами п'ятою – сьомою, дев'ятою статті 129 зазначеного Кодексу, відмовляє стороні, на користь якої ухвалено рішення, у відшкодуванні здійснених нею витрат на правову допомогу повністю або частково та, відповідно, не покладає такі витрати повністю або частково на сторону, не на користь якої ухвалено рішення. При цьому в судовому рішенні суд повинен конкретно вказати, які саме витрати на правову допомогу не підлягають відшкодуванню повністю або частково, навести мотивацію такого рішення та правові підстави для його ухвалення.

Вирішуючи питання розподілу судових витрат, господарський суд має враховувати, що розмір відшкодування судових витрат, не пов'язаних зі сплатою судового збору, не повинен бути непропорційним до предмета спору. У зв'язку з наведеним суд з урахуванням конкретних обставин, зокрема ціни позову, може обмежити такий розмір з огляду на розумну необхідність судових витрат для конкретної справи.

Постанова КГС ВС від 01.06.2018 у справі № 904/8478/16

За наявності заперечень іншої сторони суд не зобов'язаний присуджувати стороні, на користь якої відбулося рішення, всі її витрати на адвоката, якщо, керуючись принципами справедливості та верховенства права, встановить, що розмір гонорару, визначений стороною та її адвокатом, є завищеним щодо іншої сторони спору, зважаючи на складність справи, витрачений адвокатом час і неспівмірність порівняно з ринковими цінами.

Здійснюючи розподіл судових витрат на професійну правничу допомогу між сторонами спору, господарський суд має враховувати результат розгляду спору, умови договору про надання правничої допомоги, укладеного між стороною спору та адвокатом (адвокатським об'єднанням, бюро), обсяги наданих стороні як клієнту послуг правничої допомоги щодо представництва її інтересів в суді під час розгляду справи. Слід також у порядку статті 86 ГПК України давати належну оцінку доказам фактичного надання стороні адвокатських послуг, їх прийняття стороною спору на підставі акта приймання-передачі послуг з виставленням адвокатом (адвокатським об'єднанням, бюро) клієнту рахунка на оплату таких послуг.

Вирішуючи питання можливості віднесення до судових витрат, які розподілені за результатами розгляду спору, бонусів, передбачених договором про надання правничої допомоги, залежно від результатів розгляду справи, тобто так званого «гонорару успіху», зауважив, що для суду не є обов'язковими зобов'язання, які склалися між адвокатом та клієнтом, зокрема у випадку укладення ними договору, що передбачає сплату адвокату «гонорару успіху», у контексті вирішення питання про розподіл судових витрат.

Постанова ВП ВС від 12.05.2020 у справі № 904/4507/18

Верховний
Суд

Дякую за увагу!